

13. Tanítványok vigan valának
És mu'sikust parantolának
Ugy meg forgatták Magdolnát
Majd elrugta a' patkóját
Kána mennyeg.
14. Péter társaival vigan vólt
Köszöné Jánosra a' kantsót
Ez meg se törle bajusszát
Végig futá a' Szakállát
Kána menny.
15. Máté meg veré a' vőlegényt
Csak azzal támogatja szegényt
Igyunk! jó bor ez az ujj bor
Sokkal jobb e' most mint
[másor
Kána mennyeg.
16. András Bertalannal jelen van
Mind étel, mind ital elég van
Csudálkoznak ott mindenek
Hogy vízből bort készítenek.
Kána menny.
17. Mátyás a' poharat vigyázza
Soká kerül, nehezenn várja
Tamás elől el ragadá
Szomju torkára fel hajtá
Kána menny.
18. Bertalannak sem jut eszébe
Hogy meg nyuznák még
[jövendőbe
Mert a' vendégek láttára
Gondja van tsak a' torkára
Kána menny.
19. Iskariotes midönn látja
Hogy ötöt senki sem kínálja
Kap egy vedret háladásért
Jót iszik a' Menyasszonyért
Kána mennyeg.
20. Simon Taddeusnak azt mondja
Tölts a kulatsba, jó lesz hóapra
Mert ez a' bor hamar el fogy
Be jó volna néha egy korty.
Kána mennyegzőbe.
21. Egyik a' palatzkját meg tölté
Másik a' Csobánnnyát készíté
A' Jézus emberségéből
Ki ki egész dosztig hörből
Kána mennyeg.
22. Minden e' vig Lakodalomba
Ki bort töltött a' kantsójába
Hogy honnan való jól tudták
És hogy a' Jézustól kapták
Kána menny.
23. Adj' Isten, hogy mi is örüljünk
Mikor lakadalmat hirdetünk
Borunk olyan legyen mint a'
• Millyet régentenn ittak a'
Kána menny.
24. Légyen módunk a' jó lakásba
És olly bővségünk a' kúpába
Melly Apostoloknak kellett
A' jó bor és vígság mellett
Kána mennyegzőbe.

.Viski Károly.

Magyar adomaváltozatok II.

4. Hol a komának a feje?

Mészáros Gyula egy esuvas népmesét közölt (Matatványok esuvas népköltési gyűjteményemből. Ethn. 1908. 354. l.) „A sarló” címen, melynek nemsokára Zilahy József egy székely változatát jegyezte le (A korjáfereg. Ethn. 1909. 315. l.): Egyszer az oláhfalusiak sarlót találtak, de nem tudták, mi az. — E bizony korjáfereg, üssük agyon! — mondja az egyik és odavág a cséppel a sarlóra. Felugrik a sarló, egyenesen a másik székely nyaka közé. — Jaj, komé, üssétek agyon, mert lerágja a nyakamat! — kiabál a szerencsétlen. Több se kellett a székelyeknek, addig

ütötték a szegény ember nyakán a sarlót, amíg egészen levágta a fejét.' Hasonló ehhez a következő történetke: „Két atyafi az úton egy puskát talál. — Mi az, koma? — Furulya — véli a másik, — csak fújj bele felül-ről, majd én alul billegetem. Így is történt, s a szerencsétlen agyonlőtte pajtását.' A cigányhoz fűzve Hegedüs (i. m. 133. l.), palóc változatát Istvánffy Gyula (Ethn. 1912., 105. l. 11. sz.) közli, míg Jókainál (i. m. 79. l.) a rátóti változat a következő záradékkal bővül: „Az ember erre elment haza és megkérdezte: vajjon magával hozta-e a koma fejét, mikor együtt elmentek?“

Adománk, mely Aarne-Thompsonnál az 1202. sz., itt kapcsolódik az 1225. sz. típushoz, melynek legrégebb változata nálunk Andrád Sámuelnél (Elmes és mulatságos rövid anekdoták. I. Béts, 1789. 70. sz.) található: „Meggyezének egy hadakozás alkalmatosságával két katona, egy Anglus és egy Hybernus, hogy ha egyik meg-sértetődik, tehát a' más viselje gondját. Tsak hamar azután el-lövék lábát az Anglusnak. Paddy! kiálta a' sebes, vigy az Orvoshoz. Paddy a' hátára vevé és el-vivé; de azonban jön ismét egy ágyú golyóbis, mely el-viszi a' lábatlannak fejét-is. Paddy azt észre nem vette, hanem tsak ment tovább-is a' maga terhével. Hova, kiáltják néki, azzal a' tsonka testel? Az Orvoshoz, monda Paddy. Hogy-hogy? Hát az Orvos fel-teheti-e a' fejit? A' bizony furtsa! monda Paddy, ki le-téven a testet jól meg-nézé, ő nekem a lábát mondta, holott a' fejit hordotta-el az ágyú“. Ezen adomának újabb változatai a cigányhoz fűződnek. (Jókai: i. m. 173. l., Adoma-tár. Pest, 1871. 241—2. l.)

5. *Eben gubát cserélt.*

Láttuk, hogy az elhomályosult eredetű szólásnak adomával való magyarázása milyen labilis alapon áll, pedig — úgy látszik — ez a sorsa majd minden ilyenfajta szólásnak. Most tárgyalandó szólásunk oly régi, hogy a Nytört. Szótár adataira is utalhatunk. Már Dugonicsnál is homályos az eredete, mert igen erőltetett adomával magyarázza (i. m. I. 48. l.): Egy gubás kotsis ebet akart lopni. Hogy annak fogása könnyebb legyen, le vetette gubáját; és (a' kutyának mongolódássai között) ott is felejtette. Haza jöven a' kutyának Ura, ebét ugyan nem, de a' gubát a' kocsi mellett lelte. Ennek haza jötte után, vissza nem mert menni a' lopó. Midőn Paj társai tőle más nap kérdezték: hová tette gubáját? az igazat megmondani szégyelvén, azt felelé: hogy ez éjjel ezt az ebet cserélte a' gubán“. Erdélyi pedig megjegyzi: „E közmondásnak adomája van, de saját értelme nincs; hanem alkalmasint egy az „eben kutyát“ (mála 1930. sz.) közmondással, melyhez hangrokontságban is igen közel áll“. (M: közm. könyve. 1985. sz.) CzF. írja (I. 1127. l.): „Guba tájszólással, pl. Pozsony megyében annyi és, mint kutya. Innen e közmondat: Eben gubát (azaz kutyát) cserélt. „Ez a magyarázat azonban még mindig nem kielégítő, szólásunkat Tolnai Vilmos is a megfejtetlenek közé sorolja (A szólásokról. Bp. 1910., 13. l.). Az emberek többet éreznek mögötte, mint amennyit a magyarázat ad, s ezt kénytelen megállapítani Harsányi Zsolt is, mikor CzF. adatát megerősítő közlése kiegészítéséül a következő „paraszti“ történetkét közli (Pesti Hirlap, 1929. márc. 15.): „Két magyar bandukol az országúton, mindkettő hátán zsák. — Mit visz a zsákban, földi? — Diót. Hát a kend zsákjában mi van? — Malac. Alig pár hetes — hangzik a felelet. Utána szünet. Mendegélnek. Akkor azt mondja a diós em-

ber: — Nálam is elkelne egy malac. Odaadnám érte ezt a zsák diót . . . Így aztán megegyeztek. Beérték a városba és az elcserélt zsákokkal különváltak. Mindkettő befordult egy-egy mellékutcába, hogy zsákmányát megnézhesse. S ekkor mindkettő elkezdett káromkodni, mert abban a zsákban, amelyben malacnak kellett volna lenni, egy kavaszkutya rugdalózott, az a zsák pedig, amelynek diót kellett volna tartalmaznia, tele volt gubával, vagyis a cserfa gömszerű termésével, amelyet a tímárok cserzésre használnak.

Ez a motívum, vagyis a „Kölcsönös rászedés“, megvan még Herczeg F. nemrég előadott vigjátékában: „A nevadai ezredes“-ben is.

6. Csikótojás.

A Komáromi kalendárium 1824. évfolyamában olvasom a következő történetet: „Egy paraszt oly ostoba volt, hogy nem tudta, miképpen jön az ember a világra. Egyszer valaki a kocsmában azt mondta neki, hogy mint a csirke a tojásból, ha valaki 3 nap 3 éjjel egy tökön ül. — Jó, hogy tudom, nekem egy fiúra van szükségem! — mormogta a paraszt, s felmenvén egy kopasz hegyre, egy nagy tökre leült. Megunván az ülést másnapra, fészkelődni kezdett, s a tök kicsúszott alóla és nagy sebesen legurult éppen egy bokorba, hol egy számaresikó aludt és szétrepedt. A számaár ijedtében vágatni kezdett, a paraszt meg nagy ordítózással szaladt utána, mondván: Édes fiam! ne félj semmit, jőjj vissza! Most még idétlen vagy, látni a nagy fejedről, de a bölcsőben majd helyrejössz.

A Honti által említett (i. m. 1319. sz.) népi változatok kiegészítésül megemlítem, hogy Kolumbán Samu egy székely változatot a cigányhoz fűzve (Ethn. 14:145—6.), palóc változatait pedig Wolf Vilmos (Nyr. 4:472.) és Istvánffy Gyula (Ethn. 22:106.) közli.

7. Kovács helyett kössék fel a borbélyt.

Már Andrásnál (i. m. 188. sz.), majd az ő nyomán a Budai kalendárium 1805, a Pesti és Po'sonyi kalendárium 1814, 1816 évfolyamaiban megtalálhatjuk a következő adomát: „Vala egy falunak egy kovátsa, ki az ő nagy és sok tolvajságiért akasztó-fára ítélteték. A' köz-nép magára vevé ennek ügyét, és instálta az ő életiért ilyen okból: hogy nekik szükségek vágyon az ő szántó-vetői munkájokra nézve egy jó kovátsra, e' pedig jól dolgozik. De az Elöl-járók mondának, hogy az olyan szarvas vétkeket nem lehet büntetlen hagyni. Az-is igaz, mondának a' Parasztok; de vágyon a' Falunkban két takáts, nekünk pedig egyre-is alig van szükségünk, inkább az eggyiket fel kell a' kováts helyett akasztani“. Eltér ettől a Szegedi kalendárium 1809-i évfolyamában levő változat: „Bizonyos faluba lakott egy Bognár, és egy Kováts, de a' Takáts annyi volt benne mint a Mátra szele. A' bognár és a' kováts ketten tolvajkodtak, és azért halálra ítéltettek: látván ezt a' lakosok, azon könyörgöttek, hogy a' Bognárra, és a Kovátsra, mivel tsak ketten vannak, nagy a' szükségek, azért hát ne büntesse meg ezeket halállal, hanem inkább azok helyett a Takátsokból akár három párt“. Dugonicsnál közmondáshoz fűzve találjuk (i. m. I. 110. l.): „Némely Falunak nevezetes Kovácscsát (nagy és többszöri tolvajságok okáért) az Uraság' széke akasztófára ítélte. Ezt hallván a' Falu' eleje, heten közülök (kik mindnyájan Balázs nevből eredtek, és egy közülök még igen fiatal vala) össze gyülekeztek: hogy

ötet az akasztófátul megmenesék. Minekutánna minden elő hordott okait hasztalanoknak lenni láccattak, végtére arra kérték az Uraság' székét: hogy (mivel csak egy Kovácscsok lenne, volna pedig két borbély) ezek közül egygyet akasztassanak fel a' Kovács helyibe. Ezt pedig még a fiatal Balázs kérésének is lenni mondották. Erre az Uraság' széke: Ti tehát hetedfelen vagytok? de ti hetedfél Balázsok egy bolondot tesztek". Ezt a magyarázatot vette át Vas Gereben is a „Hetedfél Balázsok egy az esze" szólásunk magyarázatára (i. m. 373. l.), míg Jókai a f. e. változatot a rátótiakhoz fűzve szárazon közli azzal a változtatással, hogy szabót ajánl az akasztófára (i. m. 79. l.). Az 1845-i Debreceni kalendáriumban közölt „Kóta Ferke" c. kétoldalas verselmény szerint Nagy-Peleskéről Kóta Ferkét, a cigányvajdát akarták bíró uraimék katonának küldeni, azonban ökelme eképpen könyörög:

„És ha Kóta Ferke Bécsbe menne,
Nagy Peleskéből ugyan mi lenne,
És a' szívet elfogó zenével
Ifjainkat ki vidítaná fel?
E' szavakkal a' nemes tanácsot
Meghatá, mert az már jól elázott,
'S katonának Bécsbe másnap reggel
Ő helyette a' Schusztert vivék el“.

Dömötör Sándor.

A csantavéri nyelvjárás.

(Ötödik közlemény.)

Névszóképzők.

61. -at, -et: *gyugat, ereszet, érkézet, főzet, láttat, lámpagyút, nyelet, sütet, ütet*. E képző van a *tapottat* (nem még egy *tapottat* se), *szégyelletibe, fencéttibe* s talán az *ütő, átó (-helbe)* szavakban is.

-ca: *Anica, farkinca, Katica, Vëca, Tëca, Maca*.

-csa: *Borcsa, Marcsa, Julesa*.

csi: *Fercsi, Lajcsi, Jancsi, Palesi*.

-cska, -cske: *farraverőcske, hajnalicska, kintkapócska, bëntkapócska, zavarócska, óronverőcske, humócska, lassacska, jócska*.

-i: *Bóni, cüci, kakri, Kati, Mári, Örszi, Pali, Panni*, stb.

-ík (~ -ék): *bugyburik, kaparík, szurgyik, okádék, nyáladék*.

-ka, -ke: *akkorka, elkkorka, mékkorka, icurka-picurka, merőke, nyúka, petyke, fityóka, kinyérke, Tërka, Tëcka, Trësza, Vërka, szítka, csipëtke, savankás, édeskés*. Említést érdemelnek az ilyen képzések: jó *ménőkéje* van (= sokat járkál), jó *beszélőkéje, nevetőkéje* van.

-kó: *Palkó, szánkó, vejko, lëtykó, irinkó-pirinkó, csücskó, bütykó*.

-más, més: *hallomás, szemlátomást, halomási levél*.

-nyi: *anyányi, embërnyi, felényi*.

-ó, -ő: *apó, anyó, gamó, domó, függő, kötő, vakaró* (~ vakares).

-ók: *bibircsók, csimbók, csombók, Pirók, Mihók*.

-s: 1. zárt kötőhangzóval: *iszos, ittós, ördögös* (< ördögös), *szajos*; 2. nyílt kötőhangzóval: *szëmes, mézes, étkes, ódalas, szöges, füles*.